

Filosofia i cultura

Joan Ramon Vila Abenza

PID_00192802

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Pensar la cultura	7
2. La imatge de la cultura en la filosofia clàssica	10
2.1. Una nova imatge del pensament	10
2.2. El mite de l'edat d'or i l'ideal hel·lènic de la cultura	11
2.3. La cristianització del mite de l'edat d'or	14
3. La imatge de la cultura en la modernitat	15
3.1. Rousseau: l'estat de natura i els mals de la cultura	15
3.2. La Il·lustració: la cultura com a ideal de civilització i progrés	17
3.3. Idealisme i romanticisme: un intent de síntesi entre l'home i la naturalesa	18
4. La imatge de la cultura contemporània	19
4.1. La paradoxa de la cultura	19
4.2. El desemascarament de la cultura	19
4.3. La cultura com una forma immanent del capitalisme	20
4.4. La postmodernitat i les noves formes de cultura	21
Bibliografia	27

Introducció

En aquest mòdul pretenem oferir un recorregut per algunes pistes per les quals ha transitat la filosofia a l'hora d'intentar pensar l'ordre simbòlic a partir del qual l'ésser humà configura la seva experiència, es constitueix com a subjecte i és capaç de generar noves possibilitats de vida. No serà un recorregut exhaustiu, ni molt menys, però esperem que sigui suficient per a posar en relleu el que ha configurat, al llarg del temps, la imatge actual de la cultura.

L'objectiu que perseguim és proporcionar algunes figures clau a partir de les quals s'ha construït la imatge de la cultura actual. Una imatge que no és unívoca sinó polièdrica, com un cristall que reflecteix totes les posicions i superposicions de sentit que l'han anat modelant fins avui.

Hem plantejat el recorregut d'una manera històrica, començant pel moment en què es constitueix la filosofia com a saber, instaurant una nova forma de pensar la realitat i de generar ordre. I hem continuat per les seqüències discursives que ens permetien extreure les figures que han servit per a construir la imatge de la cultura: la naturalesa, la tècnica, la civilització, l'home natural, el progrés i el capital.

En definitiva, es tracta no tant de saber què és la cultura sinó de fer veure la necessitat de pensar-hi, ja que la cultura no és més que el reflex de l'esdevenir de la vida humana.

Objectius

- 1.** Comprendre la necessitat de pensar la cultura.
- 2.** Entendre la cultura com un procés dinàmic.
- 3.** Concebre la cultura en el marc d'un pla de pensament immanent.
- 4.** Relacionar la cultura amb els processos constitutius del subjecte.
- 5.** Diferenciar les idees de cultura formativa i cultura productiva.
- 6.** Entendre com la imatge de la naturalesa ha format part de la idea de cultura.
- 7.** Comprendre la paradoxa de la cultura en la modernitat.
- 8.** Establir la relació entre la cultura i el capitalisme.
- 9.** Entendre la cultura postmoderna en relació amb noves maneres de percebre la realitat.

1. Pensar la cultura

Tot i que en la història de la filosofia el concepte de *cultura* no s'ha tematitzat fins a la modernitat, la filosofia no ha deixat de pensar i, fins i tot, de constituir-se en relació amb el que avui entenem per *cultura*. Si avui la filosofia ha de prestigiar, més que legitimar, la seva aportació a una anàlisi de la cultura és perquè, des de ja fa temps (final del segle XIX), la cultura ha esdevingut l'objecte d'estudi de múltiples disciplines (l'antropologia, la sociologia, la biologia, la història cultural, la política cultural, els estudis culturals, etc.) i ha donat lloc, sense exagerar, a centenars de conceptes diferents.

Davant d'aquesta parcel·lació i fragmentació del saber en l'estudi de la cultura i la pretensió dels sabers positius, creiem que la filosofia no ha de pretendre justificar i donar un sentit últim a la cultura, sinó més aviat dibuixar el pla general en què l'ésser humà es dona sentit. Això ens porta a considerar la cultura en un primer moment, i des d'un punt de vista general, com la manera que l'ésser humà té de donar sentit al conjunt de les seves experiències en el món: el que hi ha, el que fa i el que esdevé.

Per això, una filosofia sobre la cultura ha de posar de manifest sobre quin pla de pensament l'ésser humà actual dona sentit a la seva experiència, i reconstruir la imatge de la cultura com una instància donadora de sentit. Ha de tractar de reconstruir les seqüències discursives (les imatges, les figures i els conceptes) que han donat lloc al sentit i la funció actuals que la cultura té en els discursos i en les pràctiques humanes.

Com diu Gilles Deleuze, "la filosofia només pot ser esdevenir i no història", ha de pensar a cada moment quins són els plans de pensament que fan habitable la Terra, com es disposa l'ésser humà com a màquina abstracta de sentit (material i espiritual, alhora) en establir un territori, fent de la Terra un hàbitat (cultura).

Si la filosofia té alguna cosa a dir sobre la cultura és en relació amb la seva mateixa constitució com a saber que aspira a explicar el que hi ha des de la construcció i organització d'un pla des del qual es pugui pensar. Es tractaria, doncs, de posar de manifest les imatges de la cultura que actuen en el present i el pla de pensament que les projecta, els components que tenen i la manera com s'organitzen.

Gilles Deleuze (1925-1995)

Filòsof francès, de gran repercussió en la segona meitat del segle XX, no solament en la filosofia sinó també en la crítica literària, el cinema, l'art i els estudis culturals, entre d'altres. D'ell dirà el filòsof M. Foucault: "un dia, el segle serà deleuzià". Destaquem el llibre *Mil mesetas* (*Mille plateaux*, 1980), escrit en col·laboració amb Félix Guattari, un

Reflexió

Què pot aportar la filosofia a la investigació de la cultura?

llibre inclassificable, de múltiples lectures, que es podria llegir perfectament com una filosofia de la cultura.

El plantejament que us proposem és el següent: extreure de la història de la filosofia algunes de les imatges de la cultura, començant per la primera transformació –en l’origen de la filosofia i en el pensament clàssic–, continuant per la invenció moderna de la cultura, fins a acabar amb la imatge que es desprèn del capitalisme.

Aquest desplegament s’orientarà en un doble sentit:

- 1) Configurar les **principals imatges de la cultura** i el pla de pensament sobre el qual s’instaura.
- 2) Fer una **reflexió del subjecte**: plantejar com des de l’ordre simbòlic de la cultura es configuren els sistemes de subjecció i com es regulen els modes efectius de ser subjecte.

Una imatge de la cultura ens hauria de permetre visualitzar les distribucions que s’efectuen en el camp discursiu i en el camp d’experiència. Per exemple, les societats disciplinàries de **Michel Foucault** ens expliquen com arriba una cultura a considerar la bogeria una desviació i una forma d’exclusió, i a crear centres d’internament i classificació. O, en paraules de l’antropòleg *Clifford Geertz*¹: el que és simbòlic té una existència tan concreta i una entitat tan manifesta com el que és material. Les **configuracions simbòliques** són fets tangibles, i la investigació de la cultura ha de fer la prospecció per a entendre la copertinença entre els dos ordres.

⁽¹⁾ *Myth, Symbol and Culture* (1971).

L’èsser humà s’efectua en un subjecte perquè necessita els significats simbòlics per a orientar-se en el món, ja que, sense aquests ordres culturals, l’experiència de l’individu seria virtualment amorfa. Som éssers inconclusos que ens completem per sistemes codificats (o culturals) de significats particulars, en mapes o cartografies. En aquest sentit, tot el que fem i esdevé (idees, valors, emocions, accions, percepcions, etcètera) són productes culturals.

Això significa que cada imatge de la cultura comporta un conjunt de mecanismes de producció de subjectivitat.

La **cultura** és un entramat actiu que dóna sentit i valor a l’esdevenir a partir d’una doble naturalesa: tot i que conté idees, no és solament mental; tot i que no és física, es manifesta de manera material. És en el flux de l’acció en un medi natural i social que s’articulen les diferents expressions del que és humà, segons un grau variable de conformitat amb els ordres simbòlics determinats i segons, també, la indefinició i les noves possibilitats de sentit que l’ordre simbòlic no és capaç d’atrapar.

“La antropología de la cultura, en tanto que filosofía de la cultura, debería abrirse a la interrogación de los modos de expresión, sus prescripciones y prohibiciones, y sus representaciones –guía, de lo humano en una cultura dada–debería interrogar este ajuste simbólico, y también sus desajustes, sus fallos y líneas de fuga: aquellas expresiones de lo humano que escapan a la norma, el reconocimiento de nuevos dominios de expresión de lo humano hasta entonces ignorados. También debería interrogar ese sordo pugilato que, en el interior mismo de un orden simbólico, es condición de posibilidad de lo nuevo –de la invención de nuevas formas de vida.”

Morey (1987, pàg. 164)

2. La imatge de la cultura en la filosofia clàssica

Ens remuntem a l'inici de la filosofia per extreure una primera imatge de la cultura. És una parada obligada en un doble sentit:

- 1) Es constitueix el *logos*, com la instauració d'un pla de pensament generador d'ordre simbòlic.
- 2) S'elaboren els primers conceptes que orientaran les formes de pensar la cultura en la història de la filosofia.

2.1. Una nova imatge del pensament

L'horitzó de sentit de l'home primitiu o l'home arcaic, abans de la nova imatge del pensament que instaura la filosofia, era ben diferent: tot el que és i fa l'home té sentit en virtut d'una repetició de l'acte primordial que un arquetip, representat per algú que no era home, ja va realitzar en un temps inaugural. Un règim ontològic que dóna als esdeveniments una significació metahistòrica, com a repetició cosmogònica i regeneració periòdica del temps.

Gilles Deleuze i Félix Guattari ens expliquen a *Qué es la filosofia* el que representa la nova imatge del pensament: la instauració d'un pla de pensament de naturalesa immanent, en què els conceptes només remetent a si mateixos i no a cap instància transcendent, ni a entitats materials ni a entitats abstractes externes als mateixos conceptes. Un pla que representa el subsòl absolut de la filosofia, un pla tamís que estableix un ordre en un medi indefinit, que no és determinat sinó per la instauració del pla. Aquesta imatge transformarà el sentit de l'experiència de l'home amb si mateix i en relació a allò altre, constituint en definitiva una altra relació entre un subjecte i un objecte.

Com si fos un mandala, la immanència ens proporciona una imatge del cosmos.

Els **presocràtics** són els primers a constituir aquest pla, i distingeixen clarament entre la naturalesa i el pensament (*physis* i *nous*). Per això, prenen els elements físics per si mateixos, independentment de qualsevol referència, i busquen unes regles noves per a explicar el que hi ha. Es tracta de molt més que crear un llenguatge abstracte per a designar la realitat. Es tracta de compondre un pla des del qual es pugui pensar, un pla que representa allò que és fora del pensament des del que està més endins del pensament, en què el que és pensament és també matèria de l'ésser: paisatge mental superposat al paisatge material, mapa o cartografia que fa de la Terra un territori, una llar del que és inhòspit.

L'exemple més clar de com opera aquesta nova imatge del pensament és l'*apeiron* d'**Anaximandre**: allò que és il·limitat com a component de qualitats materials i com a horitzó absolut del pensament. Per contra, l'home arcaic necessitava l'arquetip com a forma paradigmàtica i transcendent per a donar sentit als objectes, els seus actes i el temps.

2.2. El mite de l'edat d'or i l'ideal hel·lènic de la cultura

El mite és la primera forma de mediació simbòlica com a fonament de la identitat col·lectiva. Segons **Jean-Pierre Vernant**, el **mite** és un sistema simbòlic institucionalitzat, una conducta verbal codificada que comporta maneres de classificar, de coordinar, d'explicar els fets i, en general, d'organitzar l'experiència. Fa una funció social; explica els orígens de la societat i les transformacions que experimenta i fonamenta la legitimació de la llei i l'autoritat.

Anaximandre (610 aC - 546 aC)

El mite de l'edat d'or o d'Arcàdia ens permetrà dibuixar una primera imatge de la cultura. Aquestes teories del “gran temps” apareixen en diversos mites (indis, perses i egipcis) però amb algunes diferències. Nosaltres partirem del mite que apareix en *Els treballs i els dies*, d'**Hesíode**, per a delimitar aquest primer ordre simbòlic.

Segons Hesíode, la primera raça d'homes que habità la Terra vivia en comunió amb un entorn natural pròsper i en contacte amb els déus, i gaudia d'una vida fàcil i tranquil·la. En aquest estat d'innocència original no hi havia contradiccions ni lluites, no existia el treball ni la mort. Però aquest temps és limitat, en l'edat següent, de plata, els homes s'enfronten entre ells i a la natura, i comença un enfrontament amb els déus a causa de l'extralimitació del comportament de l'home. A conseqüència de la transgressió, la innocència desapareix i fora de l'Arcàdia la *physis* és ara hostil. En aquesta segona naturalesa, **Prometeu** roba el foc als déus per donar-lo als homes amb la intenció que l'utilitzin i el coneguin i així puguin dominar la natura.

Prometeu encadenat

El domini del foc inicia la cultura, però no comporta un progrés en l'estat de l'home, ja que, sense saber-ho, Prometeu desencadenarà un càstig addicional. La ira dels déus porta a l'aparició de **Pandora** i l'adveniment dels mals sobre la Terra: el dolor, la mort, la guerra i el treball.

El mite explica l'origen de la cultura representada per un acte de coneixement, la *techné*, una nova manera de pensar i actuar per a adaptar-se per mitjà de les arts i la tècnica a la naturalesa. Quan l'home trenca la norma natural o divina de la seva evolució, s'emancipa de l'evolució natural, de manera que dóna lloc al conflicte i el patiment. Aquest allunyament de la innocència original s'experimentarà amb nostàlgia, una pèrdua que no podrà compensar l'adquisició de la *techné*.

Hesíode

Nascut al voltant del 700 aC a Ascra, és juntament amb Homer el poeta hel·lè més antic. Les seves obres principals són *Els treballs i els dies*, una obra formada per diferents gèneres poètics on narra les famoses cinc edats de l'home i que situa el treball com a origen de la civilització, i *Teogonia*, on es relata l'origen dels déus.

En la famosa versió del *Protàgores* platònic, ja en una època més il·lustrada, és encara més evident com Prometeu entrega a l'espècie humana el saber tècnic (*techné*). Tanmateix, no serà suficient per a sobreviure, perquè els humans no seran capaços d'organitzar-se i col·laborar. Per això, Zeus els enviarà el respecte i la justícia. El diàleg platònic introdueix així el *nomos*, la necessitat de les formes socials i polítiques per a domesticar també l'home. Aquesta forma de cultura, que podem anomenar *formativa*, es desenvolupa com a política i ètica, i posteriorment rebrà el nom de *paideia*.

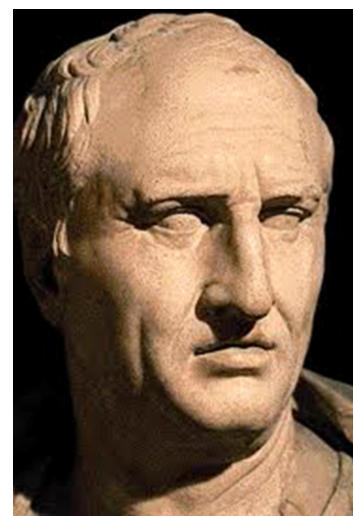
La *paideia* entesa d'una manera més general i sistematitzada arriba amb els sofistes, més relacionat amb la vida quotidiana i com a professió, orientada també a la formació de les elits. Segons **Werner Jäger** (*Paideia*) té dues vessants: formació personal i espiritual, basat en un saber més enciclopèdic; i una altra de més vinculat a la societat i el domini de la política i l'ètica. La *paideia*, per tant, dirigida a l'educació ètica i política vinculada als interessos quotidians i socials.

Per tant, podem diferenciar dos moments: un primer estadi de penúria i salvatgisme, i un segon estadi de culturització i progrés per mitjà de la *techné*, el *nomos* i la *paideia*:

- *Nomos*: traduït com a *lei* i *convenció* (cultura com a pautes de comportament).
- *Techné*: coneixement tècnic per a adaptar-se al medi, i també el saber pràctic per a formar.
- *Paideia*: sentit selectiu de cultura, normatiu i pedagògic.

Marc Tuli Ciceró va ser polític, filòsof i escriptor romà, considerat un dels més grans prosistes en llatí, va introduir la filosofia grega en la cultura romana i és el creador del vocabulari filosòfic llatí. Va traduir la *paideia* grega pel terme llatí *humanitas*, un ideal de perfeccionament de l'home per mitjà de la cultura, com a segona naturalesa. Trobem el seu ideal de cultura a *De oratore* i *Disputationes tuscolanae*.

Aquest ideal de perfecció per mitjà del saber i la cultura representa l'ideal d'educació panhel·lènic, i impregnà la major part de la cultura romana com a cultiu de l'esperit humà. Per això, **Ciceró** la compara amb l'agricultura: així com un camp sense cultiu, per fèrtil que sigui, no pot ser productiu, tampoc l'esperit sense educació no pot donar fruits, tan dèbil és l'una sense l'altre. La cultura és **cultura animi**, cultiu necessari de l'esperit per a l'home que es vol perfeccionar, i aconsella servir-se de la filosofia per a preparar l'esperit a rebre la llavor.

Marc Tuli Ciceró (106 aC - 43 aC)

Seguint la tradició hel·lènica, la cultura té una funció selectiva: separa els que s'esforcen en el cultiu de l'esperit mitjançant el saber dels que resten en la ignorància, arribant a una forma més elevada d'identitat individual i social.

En paral·lel, *cultus vitae* es refereix a la forma comuna en què el poble regula culturalment les seves formes de vida. Així, *cultus* apareix com un concepte més ampli en relació amb el conjunt de les formes d'organització de la vida, mentre que *cultura* té un significat més específic, referit només a la vida de l'esperit.

2.3. La cristianització del mite de l'edat d'or

Amb el triomf del cristianisme, el mite de l'edat d'or és substituït pel model del **paradís celestial**. El mite coincideix a grans trets amb el mite de l'edat d'or. En principi, també la cultura cristiana va diferenciar els conceptes de *cultura formativa* i *cultura productiva*. Ara, la religió i la consciència moral seran la base formativa que el cristianisme oposarà a la *techné*.

Albrecht Dürer (1504). *Adam i Eva*.

L'edat mitjana es presenta com un període cultural llarg, caracteritzat sobretot pel simbolisme en les formes, propi d'una comprensió del món i de la realitat de la població no alfabetitzada, bàsicament agrària i en simbiosi amb els cicles naturals. Amb el progrés científic i tècnic, l'aparició de les grans ciutats i el desenvolupament del comerç l'home començarà a separar-se de la natura, a dessacralitzar-se i secularitzar-se. La difusió de la nova racionalitat científica en tots els àmbits del coneixement i de la vida anirà modificant la consciència de l'home i el lloc que ocupa en l'Univers. Tot i que la cultura s'entén com cultura *animi*, es va desenvolupant el *cultus vitae*, entès com les formes i models que regulen la vida quotidiana i les relacions socials, més proper al sentit modern.

3. La imatge de la cultura en la modernitat

Podem situar els primers esbossos d'antropologia i de crítica de la cultura en **Roger Bacon** i **Michel de Montaigne**, però la tematització de l'home i la cultura comença en el segle XVIII com una divisió de camins de la filosofia (filosofia de la història, antropologia i estètica). En general, anava emergint una concepció de l'home que seria la imatge de l'home dels segles posteriors: una imatge des de la qual es considerava el món i la història com una creació humana, que es constituïa com a tasca la veritat racional i la reconstrucció d'un ordre nou, un home que es reconeix i vol ser històric.

3.1. Rousseau: l'estat de natura i els mals de la cultura

En el segle XVIII encara perviu el mite de l'edat d'or. Si bé en **Montesquieu** ja trobem la idea de la separació del progrés material i moral, és **Rousseau** qui reconeix les antinòmies entre *naturalesa* i *cultura*, i qui tindrà una gran repercussió per a la Il·lustració i el romanticisme.

L'obra de Rousseau ens relata la història de la decadència de l'home modern a partir de la construcció de la imatge de l'home en l'estat de naturalesa. La cultura, entesa com tota forma d'expressió de la vida humana, i els ideals de civilització i progrés, han fet perdre a l'home el seu sentit originari.

Rousseau es proposa pensar una imatge de l'home natural, del moment originari, per a examinar les causes i les condicions d'aquesta degradació i comprendre la situació actual de l'home en societat, del suposat home artificial.

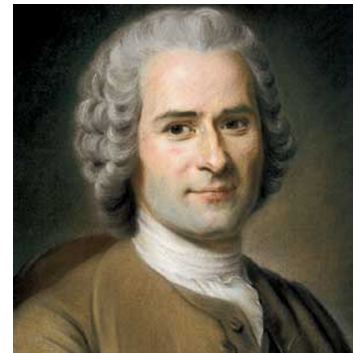
En el llibre *Discurs sobre l'origen dels fonaments de les desigualtats entre els homes* investiga el moment en què la naturalesa es va sotmetre a la llei, passant de l'estadi natural al social. La tesi és que, en els orígens de l'espècie, hi havia una unió entre l'home i la naturalesa, un estat d'innocència original que permetia una vida sana i equilibrada que l'educació i els hàbits de l'home modern han anat degradant.

L'home en l'estat de natura és instintiu i desenvolupa les habilitats que té a mesura que sorgeixen les necessitats per a adaptar-se al medi. Es diferencia dels altres animals per l'enginy, la llibertat i la capacitat d'aprenentatge.

En aquest estat, pràcticament no existia la desigualtat entre els homes, que es va començar a incrementar quan s'inicia la cultura. La majoria dels mals provenen del pas de la societat tribal al neolític, amb l'inici de l'agricultura. Aquesta pràctica requereix la fragmentació dels terrenys, cosa que provoca l'aparició de la propietat privada i el treball assalariat, fonts de les desigualtats

Jean-Jacques Rousseau

Pertany al període de la Il·lustració, malgrat que va tenir profundes discrepàncies amb els seus representants. Pensador revolucionari, de vida convulsa, polèmic i condemnat per les institucions, les seves idees van influir en la Revolució Francesa, en el romanticisme i en la renovació pedagògica.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

entre els individus. L'home primitiu és nòmada i no coneix els vincles familiars. La cultura d'aquestes societats fa augmentar els conflictes i les contradiccions socials, i es generen el treball, la malaltia, les lluites i les guerres.

Imatge de la pel·lícula *L'infant salvatge*, de François Truffaut (1969)

El més interessant del plantejament de Rousseau és l'anàlisi de perquè l'home perd la **bondat natural**. En aquest estat, l'home es troba en relació amb les coses, no amb altres homes: els homes s'atacarien en trobar-se, però els grups humans viuen dispersos. L'estat de natura és un estat d'independència i també d'aïllament. A causa de les limitacions que tenim, les nostres necessitats arriben a un equilibri amb allò que podem, un estat d'autosuficiència. Per això, la transgressió o el mal només s'entenen dins de les relacions d'opressió d'un sistema social determinat.

El mal de les societats modernes prové del fet que no som ni persones privades ni ciutadans: l'home s'ha convertit en un burgès mogut pel diner. Només restaurant la nostra relació natural amb les coses ens formarem com a persones privades, contra les relacions artificials que des de petits ens inculquen, i que es basen fonamentalment a ser educats per a obeir o ser obeït.

En la naturalesa, l'home manté la llibertat natural i la tranquil·litat d'esperit. És la cultura europea amb la ciutat, la tècnica i l'economia que descentren l'home de si mateix i fa que perdi la llibertat. Rousseau no nega les contradiccions immanents en l'home, però les veritables contradiccions neixen de la desigualtat sociopolítica i és generada per la cultura.

Per tant, Rousseau assenyala la cultura productiva com la causant dels mals, coincidint amb el mite grec, i insisteix, en contra de la Il·lustració, en la necessitat de mantenir la cultura productiva sota la cultura formativa.

3.2. La Il·lustració: la cultura com a ideal de civilització i progrés

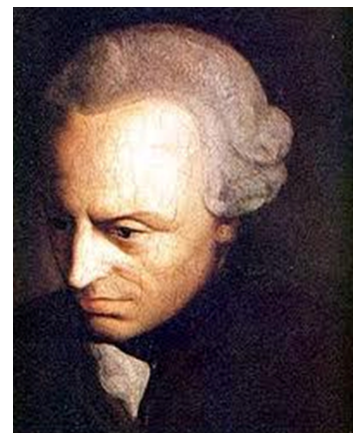
L'enciclopèdia francesa del 1798 ja subratlla l'oposició entre *natura* i *cultura* en concebre un “esperit natural i sense cultura”, i per tant la cultura associada a una idea de **progrés**, evolució i educació. Començava, així, una dessacralització de la història. La **civilització** ja està vinculada a una concepció progressista, raó per la qual els minoritaris Rousseau i Voltaire n'evitaran l'ús. *Civilisation*, *civilization*, *culture* i *kultur* són termes que en el segle de les llums tenen un significat molt semblant, com a patrimoni de valors universals i metahistòrics, i com a procés de realització d'aquests.

Turgot, **Condorcet** o **Kant** rebutgen el mite de l'era d'or com a orientació de la cultura humana. La imatge que tenen de l'estat de naturalesa i el primitivisme és negativa, vinculada al caos i el desordre, que havia de ser abandonat radicalment per la humanitat. L'home ha evolucionat des de la sortida de la natura, i les seves contradiccions són immanents a un estat natural o brutal humà, que es poden superar amb la *techné*. Per a la Il·lustració, la dimensió natural de l'home és inferior a la seva dimensió cultural.

Per tant, la tendència dominant del món antic, que prioritzava la cultura formativa per sobre de la cultura productiva s'inverteix; ara s'afirma que la *techné* pot generar felicitat humana. La majoria d'edat de l'home representa la seva autonomia de l'ordre natural i diví; ara l'home és el creador i protagonista de la història i la confiança en el progrés descansa en el desenvolupament científicotècnic i en el desenvolupament moral i estètic. **Kant** és la culminació d'aquest procés, amb el fonament de la universalitat de la raó per sobre de bases epistemològiques i metafísiques.

El **projecte kantianà** és un bon exemple de com el pla del pensament es comença a constituir des d'aquestes noves imatges. Recordem les famoses preguntes kantianes (*logik*) que articulen tot projecte filosòfic: què puc saber?, què he de fer?, què m'és permès esperar? Coneixement, ètica i teologia que, per a Kant, es poden resumir en una de sola: què és l'home? (antropologia). D'aquesta manera, Kant situa la pregunta per l'home com una espècie d'idea reguladora i central en l'articulació del pensament.

D'altra banda, en els escrits del 1784 per al diari *Berlinische Monatsschrift*, apuntarà cap a la necessitat d'una crítica de la cultura en plantejar la qüestió “què succeeix pròpiament?”, que després **Michel Foucault** reinterpretarà com una ontologia del present; és a dir, es tracta de partir de l'esdevenir actual per a esbrinar les determinacions que li donen sentit, amb la qual cosa el present esdevé un problema filosòfic (*Què es la Il·lustración*).

Immanuel Kant (1724-1804)

3.3. Idealisme i romanticisme: un intent de síntesi entre l'home i la naturalesa

Autors com **Schiller**, **Goethe**, **Shelling**, **Hölderlin** i **Hegel** es replantegen la dicotomia entre *cultura* i *naturalesa* per tractar de superar-la. I ho fan amb un pla de pensament diferent del de la Il·lustració: postulant unitats metafísiques prèvies a la diferència entre *subjecte* i *objecte*; trencant les fronteres del pensament lògic per mitjà de la intuïció intel·lectual i restaurant la unitat intuïtiva i immediata entre *subjecte* i *objecte*, entre *home* i *naturalesa*.

Schiller representa l'intent més fecund de trobar una síntesi entre la natura i la cultura; per això renova l'aspecte formatiu de la cultura, que prendrà el nom de *Bildung* ('formació') i que serà invocat com allò que uneix el poble en la defensa de la llibertat. Per mitjà de l'estètica, s'adaptarà el model de l'edat d'or sense la necessitat de rebutjar del tot la Il·lustració i el progrés modern. Es tracta de construir una cultura que sintetitzi alhora l'allunyament i el retorn a l'origen natural, i sense renunciar a les condicions del progrés material. En general, l'idealisme alemany defensa una formació artística per superar les contradiccions produïdes per la cultura.

La *Kultur* alemanya prendrà en el segle XIX un significat relatiu a les diferències nacionals, per a referir-se a l'esperit d'un poble particular. Els romàntics oposen la cultura a la civilització, com un progrés material vinculat al desenvolupament econòmic i tècnic. Per a aquests, la civilització en sentit francès està representada per un racionalisme sense ànima, tècnic i material.

Faust, de Johann Wolfgang Goethe, és l'obra que representa més bé el romanticisme. La imatge correspon a un fotograma de la pel·lícula *Faust* (1926), de Murnau.

Per a **Hegel**, el concepte d'*absolut* ('coneixement autoconscient de la totalitat') és com un substitutiu del concepte transcendent de *déu*, però ara injectat en un pla de pensament immanent representat pel *Volkgeist* ('l'esperit del poble'). L'absolut representa la unificació entre *subjecte* i *objecte*, entre *naturalesa* i *cultura*, síntesi entre *món antic* i *modernitat*, *Il·lustració* i *romanticisme*. Aquest nou model està representat políticament per l'Estat constitucional, per mitjà d'una ètica republicana expressió comuna del *Volkgeist* que uneix tota la comunitat.

4. La imatge de la cultura contemporània

4.1. La paradoxa de la cultura

La idea de cultura del segle XVIII és fruit d'un nou desafiament: substituir el ruïnós ordre diví o natural de les coses per un altre de construït per l'home. La cultura serà el nou hàbitat de l'home, però haurà d'afrontar la paradoxa que la constitueix. Segons **Zygmunt Bauman**, la cultura és alhora invenció i preservació, continuïtat i discontinuïtat, ha de generar ordre a partir de la indeterminació de la condició humana i, alhora, ha d'establir mecanismes modeladors que limiten aquesta llibertat. La idea de cultura és una invenció històrica com a ideal universal projectat sobre totes les formes de vida humana, però aquesta pretensió d'universalitat ha d'afrontar la construcció d'un ordre històricament determinat amb totes les seves contradiccions (*La cultura como praxis*).

Des de quines instàncies és possible la creació d'un ordre, material i simbòlic, si la cultura és una creació humana? El pensament del segle XX s'haurà d'enfrontar a aquesta contradicció oberta per la historicitat de l'home. Ens els subapartats següents veurem alguns plantejaments que poden ser útils per a pensar en la cultura contemporània.

4.2. El desemascarament de la cultura

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) obre l'espai d'una nova forma de crítica de la cultura, en concebre el subjecte de la cultura moderna com el producte de la secularització i l'abstracció, agenciat ara per una poderosa voluntat de poder que sotmet tots els processos de la vida.

El nou concepte de **crítica de la cultura** suposa el desemascarament com a tasca principal de la filosofia: cal descobrir l'origen dels valors i de la moral, dels diferents ideals (veritat, bé i bellesa), en el joc de vel·ls i de màscares que amaguen els veritables procediments i interessos i que protegeixen les formes de la cultura.

Per a Nietzsche, l'home modern suposa la consciència de la **mort de déu** com a instància totalitzadora de sentit. Però l'alternativa tampoc no pot ser la construcció de l'home, com a ideal transcendent: la mort de déu és també la **mort de l'home**, i la de tots els ídols amb pretensions d'universalitat.

A l'home modern el caracteritza l'*hybris*, una forma de violència interna que experimenta per la seva distància respecte a la naturalesa, i per la submissió als efectes diferenciadors de la dominació. Per això, cal desemascarar tots els ídols (**crítica**) i fer una transvaloració (**creació**).

Juntament amb Nietzsche, Marx i Freud completen aquesta triada inaugural de la contemporaneïtat amb les seves concepcions del valor i del sentit, respectivament. **Karl Marx** (1818-1883) posa en dubte l'ideal romàntic de progrés cultural com una mistificació. El marxisme considerarà la síntesi entre *cultura* i *natura* com a abstracta i buida. El gir materialista reemprendrà l'anàlisi de Rosseau sobre els orígens de la desigualtat i renovarà el mite de l'edat d'or, però ara posant-lo no al principi sinó al final de la història. Per a Marx, en la societat moderna la forma de valorar el món és determinada pel capital: la creació d'ordre material i simbòlic remet al sistema capitalista.

Per a **Sigmund Freud** (1856-1939), el sentit és també l'instrument d'una crítica i d'una creació: el sentit no és un origen, un principi ni un fi, és un efecte produït les lleis del qual cal descobrir en el psiquisme. En un cert sentit, és el retrobament de l'home natural dels instints, al qual també apel·lava Nietzsche, i que en bona part de la filosofia del segle XX es defensarà com a desig pur.

4.3. La cultura com una forma immanent del capitalisme

En la situació actual de capitalisme global, en què el capital és present en tots els processos de la vida, la imatge de la cultura reflecteix també la necessitat d'abastar tota la realitat i d'absorbir els processos de valor econòmic. Els antics miratges en què s'havia reflectit la cultura queden ara sotmesos a un únic esdeveniment constitutiu d'ordre i de realitat simbòlica, el capital, un flux lliure que ho interpenetra tot, fons immanent des del qual es dona sentit a l'experiència humana.

Gilles Deleuze i Félix Guattari han dedicat una part de la seva obra a pensar en la relació del capital amb la subjectivitat i les formacions culturals, sobretot a *El Antiedipo* i *Mil mesetas*. Són llibres escrits des de coordenades noves, en un intent de superar les dicotomies lògiques del pensament i la separació entre el subjecte i l'objecte. Per a ells, la relació entre la modernitat i el capitalisme és mútuament constitutiva, és la mateixa relació que uneix la filosofia antiga amb Grècia: la connexió d'una manera de pensar immanent amb una formació històrica (el capitalisme i la democràcia grega) que també funciona d'una manera immanent.

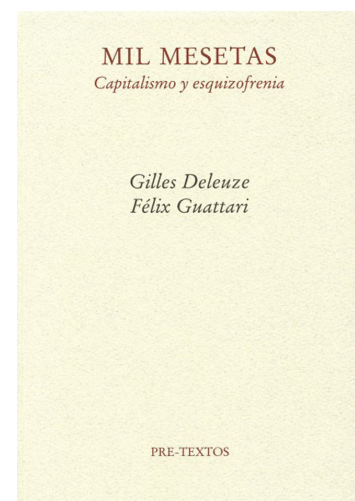
A diferència d'altres formacions històriques que operen per sobrecodificacions transcendentals, el capitalisme funciona com "una axiomàtica immanent de fluxos descodificats". Dos fluxos principals, treball i diners amb una zona variable i conflictiva, quan el diner compra el treball. En una axiomàtica, els

Michel Foucault

Ja en el segle XX, Michel Foucault (1926-1984) reconeixrà la influència de Nietzsche en les cèlebres anàlisis que va dur a terme sobre el poder, que representen una veritable història de la cultura i de la gènesi de les discriminacions. El que és humà és la institució de la seva imatge invertida, allò que és definit com a inhumà. El progrés de la humanitat i de la cultura és un procés de classificació, de sistemes d'exclusió i inclusió, de normalització. En cada progrés objectiu de la civilització cap a l'universal s'ha produït una discriminació més estricta sota el signe de la raó universal.

Portada del llibre de S. Freud *El malestar en la cultura* (en alemany, *Das Unbehagen in der Kultur*, 1929)

Portada del llibre *Mil mesetas* (en francès, *Mille plateaux*, 1980)

models no remetent a una transcendència sinó que només necessiten una organització que disposi el medi (natural, social, polític, cultural...) perquè els fluxos puguin circular. Els estats nacionals ja no són paradigmes de sobrecoficació, sinó simplement “models de realització” d'aquesta axiomàtica, delimitant i moderant però sempre compensant el capital. La lògica dels estats nacionals remet a aquests fluxos immanents que ho recorren tot: els diners, el treball i el punt d'unió de tots dos, la mercaderia.

Per això, la connexió del pensament modern amb el capitalisme no és ideològica, ni de projecció d'uns ideals històrics, socials o espirituals. La idea de la cultura com una creació humana és el reflex de la necessitat de producció constant del capitalisme: el capital és l'únic universal possible en el sistema capitalista. L'Estat nacional modern amb el model democràtic és la “versió capitalista de la societat dels amics” del model grec.

El capitalisme estén els seus dominis sense la necessitat de límits externs que delimitin un espai, sinó que propaga els fluxos immanents des de l'interior, no s'imposa una axiomàtica sinó que es va constituint des de dins, com formes de valoració, de subjectivització. Mercat mundial sobre un espai lliu i un temps infinit, imperialisme democràtic a una escala universal. D'aquesta manera, l'home i la cultura occidental es poden considerar universals, com una forma de realització de l'expansió de l'axiomàtica del capital.

4.4. La postmodernitat i les noves formes de cultura

Totes aquestes transformacions i contradiccions de la cultura es veuran al final del segle xx com una condició postmoderna. No ens interessa aquí plantejar l'abast de tota la polèmica sobre la fi o la continuació de la modernitat, sinó oferir només algunes derivacions que ens serveixin per a entendre les transformacions de la cultura.

Jean François Lyotard va introduir l'estudi de la postmodernitat (tot i que el terme el feien servir ja crítics nord-americans) amb la publicació, el 1979, de *La condició postmoderna*, un informe sobre el saber en les societats desenvolupades encarregat pel govern del Quebec.

Segons Lyotard, la postmodernitat representa un canvi en l'estatus de la cultura que és definit per una nova forma de legitimitat per mitjà del que anomena *grans relats* o *metarelats*: els projectes que legitimaven i fonamentaven les institucions i les pràctiques públiques, socials i polítiques. Lyotard reconstruïx el procés de transformació de la cultura en una mena de teoria dels tres estadis:

1) En les societats premodernes, la funció legitimadora corresponia a metarelats de tipus mític o religiós.

Lectura recomanada

S. López Petit (2009). “La movilizació global”. A: *Breve tratado para atacar la realidad*. Madrid: Ed. Traficantes de Sueños.

Es tracta d'una anàlisi recent sobre la identitat entre el capitalisme i la realitat. En l'època global, un únic esdeveniment, el desbocament del capital, unifica tot el món i connecta tot el que passa.

Jean François Lyotard (1924-1998)

2) La modernitat intenta substituir el desig d'unitat i reconciliació a partir de la racionalitat: una mena de raó totalitzadora, que estableix la manera com s'han de legitimar els discursos i que adopta diverses figures: el projecte de la raó il·lustrat, l'esperit absolut de l'idealisme, el relat marxista de l'emancipació, el relat capitalista de progrés tecnoindustrial, el concepte de *sistema estructuralista* o de la *teoria de sistemes* de **Luhmann**; l'universal de comunicació i consens de **Habermas** i **Apel**.

3) El tercer estadi, la postmodernitat, es caracteritza per la incredulitat envers els metarelats, que ja han perdut la capacitat legitimadora. Enfront d'Habermas, que considera la modernitat un projecte inacabat, i la necessitat de cercar una nova racionalitat (*Teoria de l'acció comunicativa*), Lyotard entén que la deslegitimació dels grans relats comporta la "liquidació" de la modernitat. Auschwitz és la raó, més que suficient, per a demostrar la "no-realització" tràgica de la modernitat. La postmodernitat, per tant, és un rebuig als programes totalitzadors de la raó, de la cerca d'unitats de sentit, per culpa dels quals ja s'ha pagat un preu molt alt. A canvi, defensa assumir la impossibilitat d'assumir la unitat de l'experiència i obrir la multiplicitat que compon la societat, el reconeixement de la diferència en una simultaneïtat de sentits incommensurable.

A *Moralidades postmodernas*, Lyotard ens ofereix una descripció del model de producció i consum cultural: la cultura del tot val, valoritzada pels diners.

Ja res no és naturalesa, tot és cultura i tota cultura és singular. El mercat ha capitalitzat totes les cultures, no solament les obres sinó també els modes de vida, i ha fet de la cultura un museu, un gran banc cultural de la memòria de la humanitat; només cal arxivar-lo abans que desaparegui.

La cultura és un estímul al desig de desenvolupament, abans que de justícia, igualtat o destí. Els objectes han perdut el valor d'objecte i només valen per la manera com es presenten; l'estil es converteix en valor. I els mitjans de comunicació ofereixen possibilitats immenses d'estetització.

"L'estètica és el mode d'una civilització abandonada pels seus ideals. Cultiva el plaer de representar-los. S'anomena, aleshores, *cultura*."

La civilització s'ha convertit en cultura en fer del món un museu.

La cultura s'ha convertit en la producció sense fi de mercaderies d'imatges i idees per a un consum ràpid, com una mena de *fast-food* cultural. La cultura ha esdevingut rendible; només cal aplicar estratègies de captura i explotació per a fer de les minories, les singularitats i les cultures perifèriques una mercaderia nova per a ser consumida.

Davant d'això, la filosofia no és una activitat cultural més:

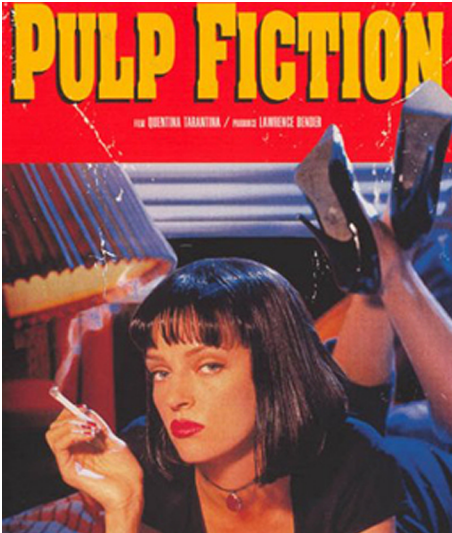
“La *philosophia*, edificación y crítica, no cesa de organizar y desorganizar las maneras de pensar. La filosofía no está en la ciudad, ella es la ciudad que piensa, y la ciudad es la agitación del pensamiento que busca su hábitat cuando lo ha perdido, cuando ha perdido la naturaleza.”

Lyotard (1996, pàg. 22)

Fredric Jameson (1934), seguint les anàlisis d'**Adorno** i **Horkheimer** sobre la indústria cultural, analitza les transformacions de la cultura a partir de les manifestacions visuals, narratives i arquitectòniques corresponents. Segons Jameson, la postmodernitat és un **concepte perioditzador** que té la funció de correlacionar l'aparició de nous trets formals en la cultura amb noves formes de vida social i un nou ordre econòmic, que sovint s'anomena **modernització, societat postindustrial o de consum, societat dels mitjans de comunicació o de l'espectacle o capitalisme multinacional**.

La hipòtesi de Jameson és que els canvis formals en la cultura del postmodernisme són un símptoma dels canvis estructurals més profunds produïts per la reestructuració social del capitalisme tardà com a sistema. Duu a terme aquesta anàlisi a partir de les representacions *a priori* de Kant, el temps i l'espai, que en termes històrics varien d'acord amb el mode de producció.

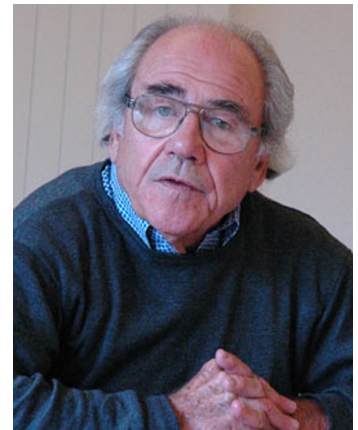
Aquesta nova manera de percebre l'experiència de l'espai i el temps dona lloc al **pastitx** i l'**esquizofrènia** o fragmentació del subjecte. Aquests trets formals són una manifestació d'aquest sistema social, que es caracteritza sobretot per la pèrdua del sentit de la història i de la capacitat de retenir el passat, per la transformació de la realitat en imatges i per viure en un temps present perpetu i un canvi permanent que anul·la les tradicions dels sistemes socials precedents. La cultura postmodernista reproduïx i reforça la lògica del capitalisme consumista.

La pel·lícula *Pulp fiction*, de Quentin Tarantino, és un bon exemple del que Jameson anomena *pastixt*.

Jean Baudrillard ha tingut poca presència en les històries de la filosofia contemporània, potser perquè el seu pensament és difícil d'encasellar i s'ha guanyat fama de provocador. Tot i això, sovint s'inclou en el postmodernisme i el postestructuralisme i apareix com a sociòleg en alguns llibres.

Per a Baudrillard, tampoc no és possible separar el terreny econòmic de la cultura o la ideologia: les imatges, les representacions culturals, els sentiments i les estructures psíquiques formen part del món econòmic. L'intercanvi simbòlic ja no regula les formacions socials condicionat constantment per la llei del valor.

Jean Baudrillard (1929-2007)

S'ha produït un canvi històric: s'ha passat d'una societat basada en la producció a una societat basada en la informació, d'una societat metal·lúrgica a una societat *semiúrgica*, de producció i intercanvi de signes.

Som en la **cultura del simulacre**: proliferació de signes sense un original en un procés de simulació obert, que anul·la qualsevol diferència dialèctica (bell i lleig en la moda; dreta i esquerra en política, es confonen). Tota una civilització d'ideals s'ha esborrat en un sistema d'imatges i de signes:

“La simulació ja no correspon a un territori, a una referència, a una substància, sinó que és la generació, mitjançant models, d'alguna cosa real sense orígens ni realitat: una **hiperrealitat**. El territori ja no precedeix el mapa ni li sobreviu. A partir d'ara, el mapa precedeix el territori.”

Baudrillard (1978)

Els mitjans de comunicació construeixen la realitat. La hiperrealitat qüestiona les afirmacions de la representació (política i cultural): la representació és la realitat, és un esdeveniment absolut. Contra aquesta virtualització de la realitat, ni tan sols l'atac a les torres bessones va ser suficient per a obrir les portes a la realitat real per un excés de realitat.

Atac a les torres bessones de Nova York, 2001

Bibliografia

Baudrillard, J. (1978). *Cultura y simulacro*. Barcelona: Kairós.

En aquesta obra s'analitza la cultura contemporània com un procés de simulació, d'hiperrealitat, model de socialització controlada, i la desaparició de la cultura del sentit i del sentiment estètic.

Baudrillard, J. (1980). *El intercambio simbólico y la muerte*. Venèçuela: Monte Ávila.

L'intercanvi simbòlic en les societats modernes es fonamenta en l'exterminació del valor. En tots els àmbits de la societat s'imposen models de simulació. Aquí s'analitzen el treball, la moda, el cos, la mort i el llenguatge poètic.

Baudrillard, J. (2002). *Por una crítica de la economía política del signo*. Mèxic: Siglo XXI.

En aquesta obra s'explica com ha desaparegut el valor d'ús de tot el sistema cultural, substituït per una producció de signes i de valor de canvi.

Bauman, Z. (2002). *La cultura como praxis*. Buenos Aires: Paidós Ibérica.

De l'autor del concepte de *societat líquida* (com a descripció de la realitat contemporània), en aquesta obra Bauman ens planteja la cultura com una idea ambivalent, a la vegada com a agent de creativitat i de regulació normativa, expressió de les interaccions humanes canviants i part integral de la vida.

Casullo, N. (2004). *El debate modernidad postmodernidad*. Buenos Aires: Retórica.

En aquest llibre es reuneixen alguns dels textos clau dels autors que han polemitzat la postmodernitat i altres articles que ajuden a contextualitzar la polèmica. Destaquem l'article de J. Habermas "La modernidad: un proyecto inacabado". En aquest text, Habermas ataca tant els neoconservadors que defensen el desenvolupament científicotècnic i econòmic com a motor del progrés, per les conseqüències morals i culturals que provoquen, com les posicions postmodernes que rebutgen el projecte d'emancipació de la Il·lustració. Per això, defensa continuar el projecte modern a partir d'una racionalitat comunicativa.

Deleuze, G. (2005). *La isla desierta y otros textos. Textos y entrevistas (1953-1974)*. València: Pre-Textos.

Es tracta d'un conjunt de textos dispersos que no apareixen en cap obra de l'autor. Respecte al tema que ens ocupa, destaquem els textos sobre Rousseau, la imatge del pensament i el capitalisme. El que mou els interessos de Deleuze és la comprensió de l'esdevenir: "Qué hay más feliz que el aire de los tiempos? Es también mi tema, de lo que involuntariamente me alimento. Es lo que he estado buscando, aunque sin hacerlo explícitamente, en todos los autores que admiro".

Deleuze, G.; Guattari, F. (1988). *Mil mesetas. Capitalismo y esquizofrenia II*. València: Pre-Textos.

Si entenem la cultura com a producció d'ordre, material i simbòlic, des de l'esdevenir de la vida, aquest llibre és un intent de pensar les multiplicitats que constitueixen les diverses formes d'organització de la vida en tots els nivells, des del nivell molecular al molar, des del més material al més abstracte. Un llibre únic, plantejat per a transmetre la potència com un estat essencial que permet entendre les transformacions i mutacions de l'esdevenir.

Deleuze, G.; Guattari, F. (1993). *Qué es la filosofía*. Barcelona: Anagrama.

En aquest llibre, els autors construeixen una imatge del pensament des de la filosofia de la diferència, és a dir, assumint que la filosofia és una tasca creativa i no representativa. Per això, és fonamental el concepte de *pla d'immanència*, el subsòl des del qual s'organitza el pensament.

Eliade, M. (2001). *El mito del eterno retorno*. Buenos Aires: Emecé.

És un llibre clàssic sobre l'estudi de l'experiència de l'home primitiu (previ a les civilitzacions històriques) i les formes simbòliques a partir de les quals explicava el seu lloc en el cosmos.

Foucault, M. (1976). *Vigilar y castigar*. Mèxic: Siglo XXI.

Es tracta d'una obra paradigmàtica en què es descriu el funcionament de les societats disciplinàries, tot un model cultural de dominació i producció de subjectivitat.

Foucault, M. (2000). *Nietzsche, la genealogía, la historia*. València: Pre-Textos.

En aquest llibre es mostra la influència de Nietzsche en la concepció del poder de Foucault i la seva investigació sobre com es constitueixen les formacions històriques o culturals.

Foucault, M. (2002). *Qué es la Ilustración*. Argentina: Alción.

En aquesta obra, Foucault analitza la resposta que Kant va escriure a la pregunta *Was ist Aufklärung?* ("Què és la Il·lustració?") que el diari alemany *Berlinische Monatsschrift* formulà als lectors. Dos cents anys després de ser escrit, aquest opuscle és encara d'absoluta actualitat. Segons Foucault, la qüestió del present es formula per primera vegada en aquest text de Kant, a mig camí entre la reflexió crítica i la filosofia de la història, ja que la pregunta "per què succeeix?" ara obre la pregunta "qui som nosaltres?".

Geertz, C. (1987). *La interpretación de las culturas*. Mèxic: Gedisa.

En aquest famós llibre, l'antropòleg nord-americà ens exposa la idea que té de *cultura*. La cultura s'ha d'estudiar d'una manera semblant a com ho fa l'arqueologia, "capa per capa", des de les més superficials, des d'on es manifesten els símbols, fins a les matrius més profundes que els donen significat. La funció de la cultura és donar sentit al món i fer-lo comprensible per mitjà dels símbols clau de cada cultura, però sense la possibilitat d'aplicar cap llei o teoria determinada que expliqui la cultura com a sistema.

Harvey, D. (2008). *París, capital de la modernidad*. Madrid: Akal.

Es duu a terme una anàlisi completa i brillant sobre la cultura de la modernitat a partir d'una minuciosa investigació de tota la producció cultural de París en el període 1848-1871.

Jameson, F. (2006). *El posmodernismo o la lógica cultural del capitalismo avanzado*. Barcelona: Paidós Ibérica.

La postmodernitat és la lògica cultural del capitalisme que emergeix després de la Segona Guerra Mundial. En les noves societats de consum i cultura es confonen en tots els àmbits de la vida.

Lyon, D. (1996). *Postmodernidad*. Madrid: Alianza.

Aquest llibre ens ofereix una panoràmica sobre el debat modernitat-postmodernitat. Interessant l'anàlisi de la pel·lícula *Blade runner*, per a explicar aquesta polèmica.

Lyotard, J. F. (1986). *La condición postmoderna. Informe sobre el saber*. Madrid: Cátedra.

En aquesta coneguda obra es narra la fi dels grans relats legitimadors de la modernitat donant lloc a la condició postmoderna, la incredulitat respecte als metarelats. Davant d'aquesta situació, el saber postmodern es caracteritza per l'aplicació del criteri d'eficàcia segons una lògica de commensurabilitat i operativitat. Però aquesta condició no és solament un instrument dels poders sinó que també ens fa més sensibles a les diferències i a la nostra capacitat de suportar el que és incommensurable.

Lyotard, J. F. (1987). *La postmodernidad (explicada a los niños)*. Barcelona: Gedisa.

Aquesta obra tracta la qüestió de la postmodernitat des de l'art i la literatura, assenyalant la continuïtat entre el modern i el postmodern i apunta la possibilitat de noves formes de pensament i d'emancipació.

Lyotard, J. F. (1996). *Moralidades postmodernas*. Madrid: Tecnos.

Es tracta d'un conjunt de textos en què es tracta la condició de l'home postmodern des d'angles diferents. Per mitjà de formes de narració diverses, descriu la cultura postmoderna com a producte d'una estetització generalitzada produïda pel sistema capitalista que dilueix tot el sentit i la capacitat crítica dels símbols culturals a una qüestió d'estil i de consumisme cultural.

Llinares, J.; Sánchez, N. (eds.) (2002). *Ensayos de filosofía de la cultura*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Es tracta d'una compilació d'articles que proposa una aproximació al concepte de *cultura* des de disciplines i problemàtiques diferents. És interessant per a fer-se una idea de l'ús que fan els diferents discursos contemporanis de la idea de *cultura*. Hem utilitzat especialment els articles de Tomás Calvo i Octavi Piulats sobre el pensament grec i el mite de l'edat d'or.

Morey, M. (1987). *El hombre como argumento*. Barcelona: Antrophos.

Es fa un recorregut per la història de la filosofia moderna en què s'exposen els problemes de l'antropologia filosòfica com un intent de pensar en el fet diferencial d'allò que és humà. D'aquesta manera, la pregunta per la naturalesa humana no seria el principi sinó el final de la reflexió filosòfica. Entre d'altres, es recullen les aportacions de Kant, Scheler, Sartre, Chomsky, Foucault i Skinner.

Picó, J. (1999). *Cultura y modernidad: seducciones y desengaños de la cultura moderna*. Madrid: Alianza.

Aquest llibre ens ofereix un recorregut per la gènesi dels significats de la cultura des de l'antiguitat fins avui, i mostra la relació amb les manifestacions artístiques i culturals de cada període.

Schröder, G.; Breuninger, H. (eds.) (2005). *Teoría de la cultura*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

Es tracta d'una compilació d'articles des de diverses disciplines que tenen en comú el fet de plantejar-se què succeeix actualment, és a dir, la pregunta per la modernitat. Entre altres autors, tenim articles de Hans-Georg Gadamer sobre el llenguatge i la música; de Peter Burke sobre el Renaixement italià i la postmodernitat; d'Edward W. Said sobre cultura i identitat; de Slavoj Žižek sobre la pel·lícula *Azul* del director K. Kieslowski.

Referències bibliogràfiques

Cicerón, M. T. (2010). *Tusculanas*. Madrid: Alianza.

Hesíode (1999). *Teogonia. Els treballs i els dies*. Barcelona: La Magrana.

Jäger, W. (2006). *Paideia: los ideales de la cultura griega*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

Nietzsche, F. (2006). *La genealogía de la moral*. Madrid: Alianza.

Rousseau, J. J. (1993). *Discurs sobre les ciències i les arts. Discurs sobre l'origen i els fonaments de les desigualtats entre els homes*. València: Universitat de València.

Vernant, J. P. (1993). *Mito y pensamiento en la Grecia Antigua*. Barcelona: Ariel.

